

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

КОВТУН ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК 657:621.311:65.012.4 (043.3)

**ОБЛІК КОРПОРАТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ В УПРАВЛІННІ
ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі обліку та аудиту Хмельницького національного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор

Єфіменко Василь Іванович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України,
декан обліково-економічного факультету,
професор кафедри обліку підприємницької діяльності.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Жук Валерій Миколайович,
Національна академія аграрних наук України,
віце-президент;

кандидат економічних наук, доцент

Ярошук Олексій Вікторович,
Тернопільський національний економічний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу.

Захист відбудеться “14” квітня 2015 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 у Національній академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 36.

Автореферат розісланий “13” березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.А. Зоріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах глобалізації господарських зв'язків і відносин базис національної економіки, передусім у стратегічних секторах, утворюють корпоративні структури, оскільки корпоратизація забезпечує відбір ефективних власників та генерує істотні фінансові можливості для економічного зростання. На цій основі проводиться розпочате понад два десятиліття тому реформування економіки України. Його проміжні результати свідчать, зокрема, про втрату державою контролю над енергопостачальними компаніями (частка держави на кінець 2014 року становила 24,4%), тенденцію до концентрації власності в потужних фінансово-промислових групах (Донбаська паливно-енергетична компанія (СКМ), "Енергетичний стандарт" та VS Energy International), а також значний потенціал зростання капіталізації підприємств енергетичного сектору (80% якої втрачено протягом 2008–2014 рр. під впливом кризових явищ).

Сьогодні в Україні та світі ці підприємства проводять інтенсивну експансію у ринковому просторі, що перетворює корпоративні відносини на невід'ємну сферу економічного життя. Відтак, дослідження корпоративних операцій, що здійснюються в процесі реалізації цих відносин і опосередковують створення, функціонування і припинення діяльності підприємств, заснованих на корпоративній власності, набуває особливої актуальності.

Водночас варто враховувати, що корпоративні операції відображають механізм реалізації інтересів приватних власників, тому складають одну з об'єктивних передумов розвитку системи управління (з огляду на очікування власників капіталу щодо його збереження та нарощування), інформаційний контур якої складає система обліку корпоративних операцій. Остання забезпечує обробку інформації та її доведення до управлінського апарату й інших користувачів у необхідному ступені узагальнення або деталізації. З огляду на відсутність комплексних наукових напрацювань у цій сфері значущість дослідження обліку корпоративних операцій посилюється.

Значний внесок у розробку теоретичних, організаційних та методологічних питань обліку корпоративних операцій здійснили такі вітчизняні науковці, як О. Брадул, Ф. Бутинець, С. Голов, О. Губачова, В. Єфіменко, В. Жук, С. Зубілевич, Г. Кірейцев, В. Костюченко, В. Лень, Л. Ловінська, В. Пархоменко, О. Пилипенко, М. Пушкар, В. Сопко, Н. Ткаченко, П. Хомин та інші. Одночасно зазначені аспекти в українській фаховій літературі розкриваються в цілому щодо власного капіталу, цінних паперів, фінансових інструментів, при цьому не забезпечується їх поєднання у комплекс корпоративних операцій. Науковий доробок зарубіжних спеціалістів, серед яких необхідно зазначити П. Безруких, М. Ф. Ван Бреда, Дж. К. Ван Хорна, В. Глена, С. Грея, Р. Каспіну, Б. Колласа, Є. Мізіковського, Г. Муса, Б. Нідлза, В. Палія, Ж. Рішара, Я. Соколова, І. Фішера, Р. Ханшманна, Е. С. Хендріксена, Д. Шорта та інших, містить багатоаспектне подання окреслених питань, однак як об'єкт обліку розглядаються лише окремі корпоративні операції (емісія, дивіденди тощо).

Зростаючий інтерес до корпоративних відносин і потреба у науково обґрунтованих рекомендаціях щодо перспективного розвитку обліку корпоративних операцій як механізму таких відносин визначають виняткову актуальність дослідження і його науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету за темами “Методологія формування мережевих структур та моделі їх корпоративного управління” (номер державної реєстрації 0113U002061), “Розробка організаційно-економічного механізму підвищення енергоефективності промислових підприємств” (номер державної реєстрації 0113U001764) та “Інформаційно-облікові технології управління енергопостачальними компаніями” (номер державної реєстрації 0114U002638). У межах наукових програм автором проведені дослідження, пов'язані з удосконаленням інформаційно-облікового забезпечення управління в контексті перспективного розвитку системи обліку корпоративних операцій (довідки від 10.07.2014 р. № 40, № 42, № 44 відповідно).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо перспективного розвитку обліку корпоративних операцій і використання його інформації в управлінні підприємствами.

Для досягнення зазначеної мети сформульовані та вирішені такі завдання:

– поглибити економічний зміст корпоративних операцій на вимоги ринку та розробити концептуальну модель побудови їх обліку;

– визначити об'єктні характеристики підсистеми обліку корпоративних операцій, удосконалити класифікацію інструментів корпоративних операцій у напрямі забезпечення відповідності цілям бухгалтерського обліку;

– узагальнити та структурувати процедури і види корпоративних операцій з метою управління підприємством;

– критично проаналізувати стан обліку корпоративних операцій на вітчизняних енергетичних підприємствах та визначити шляхи удосконалення методики обліку корпоративних операцій з інструментами капіталу за видами операцій;

– розробити рекомендації щодо розвитку організації та методики обліку корпоративних операцій з деривативами;

– обґрунтувати пропозиції з удосконалення обліку розподільчих та ліквідаційних корпоративних операцій;

– окреслити концептуальні засади та структурувати сучасну систему розкриття інформації про корпоративні операції у звітності;

– виявити недоліки подання інформації про корпоративні операції у звітності, розробити рекомендації щодо їх усунення та покращення якості інформаційного забезпечення управління підприємствами.

Об'єктом дослідження є процес облікового відображення корпоративних операцій енергопостачальних підприємств.

Предметом дослідження обрано комплекс теоретичних, організаційних, методичних і практичних питань обліку корпоративних операцій у взаємозв'язку з потребами управління підприємствами.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є наукові концепції, теоретичні розробки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців з обліку корпоративних операцій, власного капіталу та його інструментів, деривативів. Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: спостереження, аналізу і синтезу, системного та комплексного підходу (в процесі

узагальнення й удосконалення основних теоретичних положень і методичних засад обліку корпоративних операцій); канонічного аналізу (з метою дослідження взаємозв'язку між здійснюваними корпоративними операціями і розвитком власного капіталу та життєвим циклом підприємств); діалектичний метод (для з'ясування економічної сутності категорій “корпоративні операції”, “емісія”, “підтримка капіталу” тощо); статистико-аналітичні (для аналізу динаміки та ефективності корпоративних операцій) і таблично-графічні (з метою наочного відображення статистичних даних та результатів дослідження) методи. Методи прогнозування й економіко-математичного моделювання застосовано для визначення параметричних характеристик деривативів на базі акцій. Формулювання загальних висновків з роботи проведено на основі методів наукової абстракції, системного аналізу та логічного узагальнення.

Інформаційною базою дослідження стали праці: провідних вітчизняних і зарубіжних спеціалістів; матеріали науково-практичних конференцій та семінарів з питань обліку корпоративних операцій; нормативно-законодавча база України; офіційні матеріали Державної служби статистики України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку; дані корпоративного управління, бухгалтерського обліку та звітності енергопостачальних підприємств України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні та вдосконаленні теоретичних положень, організаційно-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо перспективного розвитку підсистеми обліку корпоративних операцій в управлінні енергопостачальними підприємствами.

Найбільш вагомими положеннями, що характеризують новизну дослідження та особистий внесок здобувача, полягають у такому:

вперше:

– розроблено концептуальну модель обліку корпоративних операцій, що ґрунтується на поглибленні їх правової сутності та економічного змісту (сукупність операцій фінансової діяльності підприємства, зміни структури капіталу на вимогу власників корпоративних прав, стратегічне управління власним капіталом тощо), врахуванні зв'язків між корпоративним процесом та його обліковим відображенням на базі ситуаційної парадигми із забезпеченням впровадження релевантного механізму її реалізації у взаємодоповнюючих площинах традиційних облікових координат та облікових процедур, з метою упорядкування інформаційних потоків в процесі управління підприємством, відображення у звітності операцій із зміни його капіталу та фінансового становища;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат бухгалтерського обліку корпоративних операцій шляхом уточнення й конкретизації понять “інструмент капіталу”, “процедура емісії”, “резерви прибутку”, “ліквідаційний баланс”, що дозволить усунути аспекти невизначеності, властиві зазначеній ділянці облікових робіт;

– класифікацію інструментів корпоративних операцій (шляхом виділення класифікаційних ознак “предмет контракту”, “строк поставки базового активу” й “економічний зміст”) та, зокрема, акцій (за рахунок введення принципової класифікаційної ознаки “інструмент вираження”), що забезпечить повноту формування облікових номенклатур і раціональну організацію облікового процесу;

– порядок визнання інструментів капіталу та деривативів на базі акцій у часі та за переліком уточнених критеріїв з урахуванням чинних правових вимог шляхом використання розробленого дерева рішень, що є передумовою однозначності їх ідентифікації у складі об'єктів обліку;

– організаційні засади обліку корпоративних операцій у частині розробки: первинних документів і реєстрів обліку корпоративних операцій; удосконалених макетів форм фінансової звітності (звіту про власний капітал, першого розділу “Власний капітал” бухгалтерського балансу, розділу “Похідні фінансові інструменти” у складі приміток до річної фінансової звітності). Це дозволить формувати та надавати оперативну й достовірну інформацію в межах запитів підсистеми обліку корпоративних операцій та системи управління в цілому;

– методику облікового відображення корпоративних операцій з акціями (за рахунок деталізації рахунків обліку розміщених і викуплених інструментів капіталу), супутніх організаційних витрат, статутних резервів, дивідендів (у частині розмежування поточних, депонованих і прострочених зобов'язань та доповнення уніграфічними записами для контролю розрахунків з акціонерами). Комплекс рекомендованих заходів сприятиме підвищенню якості фінансової звітності;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні положення щодо побудови критеріальних моделей вибору типу інструментів корпоративних операцій, методу розміщення акцій, інструментарію дивідендних виплат, що спростять процедуру прийняття управлінських рішень у сфері корпоративних фінансів;

– підходи до оцінки: 1) викуплених інструментів капіталу через використання методів затрат та номінальної вартості; 2) деривативів на базі акцій у частині використання розрахунково-аналітичних методів оцінки; 3) ефективності хеджування шляхом окреслення оціночних параметрів (метод, момент оцінки, розрахунковий період); 4) майнових дивідендів на основі справедливої вартості переданих активів, що підвищить обґрунтованість даних про фінансовий стан підприємства;

– методичні положення обліку: організаційних витрат з урахуванням критерію зв'язку з випуском інструментів капіталу; конверсійних операцій у частині виведення параметричної залежності конверсії та зміни елементів капіталу; деривативів на базі акцій шляхом поєднання позабалансового та балансового обліку вартості виконання та позиції за контрактом відповідно; використання прибутку на забезпечення роботи представницьких органів акціонерів; ліквідаційних корпоративних операцій в частині виділення процедур повернення номінальних внесків та ліквідаційних дивідендів, що забезпечить адекватність урахування змін власного капіталу та суміжних об'єктів в обліку;

– науково-практичні підходи до формування сучасної системи розкриття інформації на основі трирівневої градації звітних даних, оптимізації співвідношення допустимого й необхідного рівнів уніфікації розкриття інформації про корпоративні операції у фінансовій звітності, розробки внутрішньої управлінської звітності щодо корпоративних операцій, що уможливило б найповніше задоволення інформаційних запитів користувачів і становить передумову ефективного управління підприємством.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційній роботі та сформульовані як результат проведеного дослідження рекомендації забезпечують економічність обліку та підвищують якість обліково-звітної інформації про корпоративні операції як основи інформаційного забезпечення управління підприємствами в сучасних економічних умовах. Ефективність розробок здобувача підтверджена їх упровадженням у господарську діяльність ПАТ “Закарпаттяобленерго” в частині організації та методики обліку розподільчих корпоративних операцій (довідка № 113-2/5708 від 02.10.2014 р.); філії ПАТ “Прикарпаттяобленерго” в частині формування організаційних регламентів щодо інструментів корпоративних операцій та інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері корпоративних фінансів (довідка № 2041 від 01.08.2014 р.); ПАТ “Рівнеобленерго” в частині організації та методики бухгалтерського обліку корпоративних операцій з інструментами капіталу, формування внутрішньої звітності про корпоративні операції (довідка № 4745 від 08.10.2014 р.); ПАТ “Хмельницькобленерго” в частині обґрунтування облікової політики щодо деривативів на базі акцій (довідка № 01-07-2561 від 19.09.2014 р.). Окремі результати знайшли застосування в навчальному процесі Хмельницького національного університету при викладанні дисциплін “Бухгалтерський облік”, “Фінансовий облік 1”, “Фінансовий облік 2”, “Управлінський облік” (довідка про впровадження № 39 від 10.07.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Теоретичні узагальнення, наукові положення, розробки та рекомендації дисертаційної роботи є результатом самостійно проведених досліджень здобувача з удосконалення організації і методики обліку корпоративних операцій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації оприлюднювалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна та її регіони на шляху до інноваційного суспільства» (м. Донецьк, 31 жовтня – 1 листопада 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи та пріоритети розвитку економіки України» (м. Луцьк, 26–27 жовтня 2006 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів» (м. Сімферополь, 19 квітня 2007 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» (м. Дніпропетровськ, 15–16 травня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки» (м. Луцьк, 3 грудня 2010 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Аналіз тенденцій та перспектив розвитку економіки, управління і права» (м. Донецьк, 25–27 листопада 2013 р.); VI–IX Міжнародній науково-практичній конференції «Управління економічними системами: концепції, стратегії та інновації розвитку» (м. Хмельницький, жовтень 2007, 2011 р., квітень 2012 р., травень 2014 р.).

Публікації. Найсуттєвіші теоретичні та практичні результати дисертації відображені у 23 працях, у тому числі в одній колективній монографії (здобувачу належить 1,24 друк. арк.), 17 статтях у наукових фахових виданнях (загальним

обсягом 6,73 друк. арк., здобувачу належить 6,59 друк. арк.), одній статті в зарубіжних наукових виданнях (0,44 друк. арк.), 4 збірниках тез науково-практичних конференцій (0,79 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій, що належать особисто здобувачу, становить 9,06 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 181 сторінку друкованого тексту. Робота містить 26 таблиць (на 12 сторінках, з них 4 на повних), 20 рисунків (на 11 сторінках, з них 6 на повних), 20 додатків (на 71 сторінці). Список використаних джерел нараховує 229 найменувань на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, апробацію отриманих результатів, узагальнено методологічну й теоретичну базу дослідження.

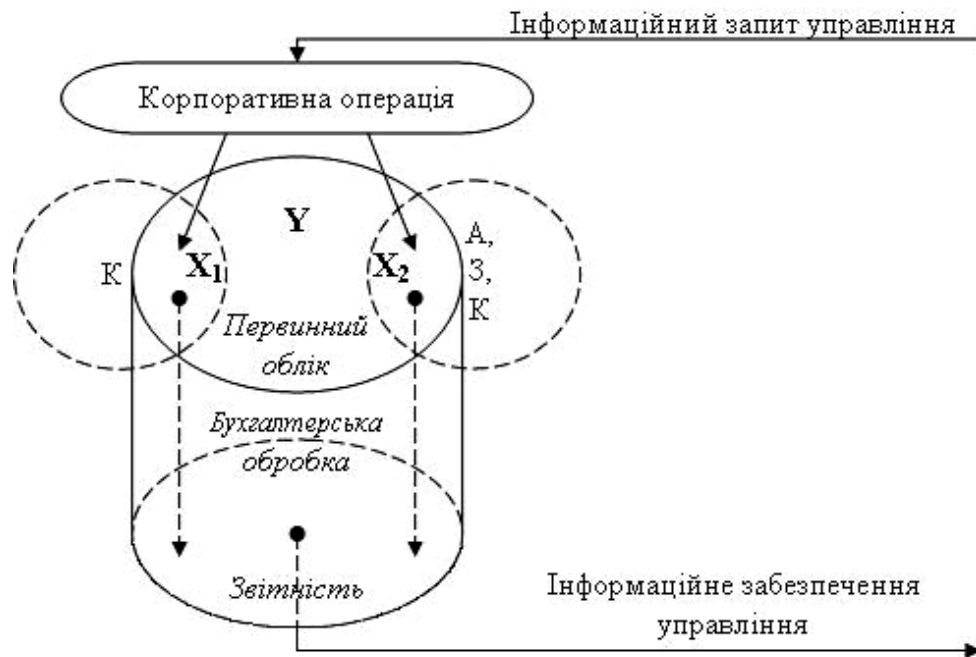
Перший розділ **“Теоретичні засади обліку корпоративних операцій”** присвячено обґрунтуванню поняття “корпоративні операції” у складі інструментів фінансової політики підприємства та в системі бухгалтерського обліку, об'єктних характеристик підсистеми обліку корпоративних операцій, а також узагальненню та систематизації видової і процедурної множини корпоративних операцій.

Глибокий аналіз сутності та генезису підходів до визначення поняття “корпоративні операції” дав змогу виокремити їх головні ознаки, серед яких здійснення в ході фінансової діяльності підприємства; зумовлення змін розміру та/або структури власного капіталу; залучення фінансових інструментів (інструментів капіталу та деривативів); відповідність загальнокорпоративній стратегії розвитку. З огляду на це корпоративні операції визначені як сукупність операцій фінансової діяльності з приводу формування, використання та оптимізації розміру і структури власного капіталу корпоративних підприємств.

Використання ситуаційної парадигми як альтернативи антропологічній дозволило відділити подію (корпоративну операцію) від факту (облікові характеристики змін у стані активів, зобов'язань та власного капіталу, які визначаються обліковим середовищем, під впливом корпоративних операцій) та побудувати концептуальну модель обліку корпоративних операцій, що реалізується у взаємодоповнюючих площинах традиційних облікових координат (дебет – кредит) та облікових процедур (первинний документ – фінансова звітність), рис. 1.

Якісною відмінністю підсистеми обліку корпоративних операцій є об'єкт, тому уваги потребують інформаційні потоки, які є носіями об'єктних характеристик. Ці носії формуються під впливом інституційних, організаційних та правовласних чинників і охоплюють: власний капітал (у розрізі елементів зареєстрованого та незареєстрованого капіталу); інструменти капіталу (визначені здобувачем як контракт, що підтверджує право інвестора на частину в чистих активах емітента); деривативи на базі акцій (визначення яких уточнено шляхом введення застереження про допустимість незначних початкових інвестицій, наприклад опціонна премія, гарантійна маржа тощо).

Умовні позначення:

Y – облікове середовище;

A, З, К – об'єкти бухгалтерського обліку

X₁, X₂ – факт (зміна стану об'єкта обліку);

(відповідно активи, зобов'язання, власний капітал)

Рис. 1. Концептуальна модель обліку корпоративних операцій

У дисертаційній роботі представлено системну й комплексну класифікацію фінансових інструментів, використовуваних у корпоративних операціях (за ознаками: предмет контракту, економічний зміст, строки поставки базового активу), та деталізовані класифікації за акціями та опціонами. Встановлено, що центральною класифікаційною ознакою акцій для цілей обліку є інструмент вираження, за якою вони поділяються на “реальні” (власне акції та прирівняні до них депозитарні розписки) та потенційні (розбавляючі й антирозбавляючі).

Дослідження множини корпоративних операцій дозволило розмежувати їх види (залучення капіталу, підтримка капіталу, оптимізація параметрів капіталу, використання прибутку, хеджування капітальних ризиків, переливання і вилучення капіталу) та процедури (емісія, деномінація, викуп, обмін, перепродаж, конверсія, анулювання, погашення акцій та деривативів на їх основі; розподіл, використання, тезаврація прибутку, дивіденди), а також довести існування між ними взаємозв'язку з погляду життєвого циклу підприємства. Крім того, пропонується виділяти дві якісно відмінні групи корпоративних операцій: 1) операції з фінансовими інструментами; 2) розподільчі та ліквідаційні операції, що пов'язані з першою групою через формування вектору розподілу акціонерного капіталу. Оскільки основою розподільчих відносин виступає використання прибутку на споживання або тезаврацію, обґрунтована дефініція “резерви прибутку” – резерви, створювані за рахунок накопиченого у звітному чи попередніх періодах прибутку, обмежені цільовим використанням відповідно до законодавства та установчих документів підприємства, та вільний залишок прибутку, необмежений у використанні.

На основі оцінки витрат і вигод у дисертації розвинуто теоретичний базис критеріальних моделей щодо вибору методу розміщення акцій (підписка, андеррайтинг, приватне поширення), інструментарію корпоративних операцій,

стратегій використання деривативів на власні акції (торгівля або хеджування), що забезпечує спрощення процедури прийняття управлінських рішень у сфері корпоративних фінансів.

У другому розділі **“Сучасний стан та перспективи розвитку обліку корпоративних операцій”** розглянуто питання визнання та оцінки інструментів корпоративних операцій (інструментів капіталу та деривативів, визнаних інструментами капіталу або фінансовими зобов'язаннями, що призначені для хеджування, зобов'язань за нарахованими дивідендами); відображення в бухгалтерському обліку та документування корпоративних операцій з інструментами капіталу, деривативами на базі акцій, а також розподільчих та ліквідаційних операцій.

Результати дослідження свідчать, що базисом вітчизняної системи обліку корпоративних операцій є концепція фінансового капіталу, згідно з якою проводиться визнання інструментів капіталу. У роботі доведена необхідність комплексного підходу до останнього, що передбачає проведення аналізу на відповідність інструмента капіталу критеріям визнання в часі (первісне → звітне → припинення визнання). При цьому критична оцінка умов первісного визнання, передбачених національними П(С)БО, дозволила побудувати базисну модель визнання інструментів капіталу та виділити такі його критерії: одночасне визнання з фінансовими або нефінансовими активами або зі списанням фінансового зобов'язання чи іншого інструмента капіталу, що усуває суперечності критеріїв визнання, передбачених П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”.

Розробка номенклатур первинного обліку операцій з інструментами капіталу стала передумовою алгоритмізації етапів облікових робіт та розробки макетів первинних документів і реєстрів обліку, серед яких: накопичувальна відомість організаційних витрат, пов'язаних з емісією акцій; картка акціонера; реєстр акціонерів; книга обліку розрахунків з учасниками.

Першим етапом обліку корпоративних операцій з інструментами капіталу є облік організаційних витрат, які запропоновано ранжувати за ознакою наявності зв'язку з випуском інструментів капіталу: якщо він має місце, організаційні витрати належить відображати як вирахування з капіталу на рахунку 421 “Емісійний дохід” або 44 “Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)”, в іншому випадку – як витрати майбутніх періодів з подальшим віднесенням на адміністративні витрати.

На етапі обліку внесків до статутного капіталу виявлено проблеми оцінки негрошових вкладів учасників. Їх опрацювання дозволило рекомендувати для визначення справедливої вартості внесків методу зіставної неконтрольованої ціни на дату фактичної поставки активів. Синтетичний облік операцій з формування статутного капіталу передбачає врахування двоїстої природи корпоративного капіталу, що визначає зміст облікових записів. На практиці ситуація ускладнюється законодавчою вимогою щодо повної оплати акцій при заснуванні акціонерного товариства до дати затвердження результатів розміщення, у зв'язку з чим економічно обґрунтована необхідність відображення величини авансованого акціонерами капіталу з'являється тільки з реєстрацією товариства та його статутного капіталу. Відтак, облік внесків, отриманих на дореєстраційному етапі, рекомендовано організувати на додатковому рахунку 670 “Розрахунки за розміщеними акціями” з належною деталізацією за видами розміщених акцій,

сальдо за яким при визнанні інструментів капіталу (на дату реєстрації) списується в кредит рахунків 401 “Статутний капітал” та 421 “Емісійний дохід”.

У зв’язку з неврегульованістю оцінки викуплених інструментів капіталу і з урахуванням міжнародного досвіду обґрунтована доцільність використання методу номінальної вартості для акцій, призначених для анулювання, та методу затрат – для акцій, викуплених з метою перепродажу. Відповідно, вони розмежовуються на рахунках 450 “Акції, призначені для анулювання” та 451 “Вилучені акції”.

Облік деномінації акцій ґрунтується на запропонованій типології таких корпоративних операцій: деномінація за незмінної кількості акцій в обігу та спліт-деномінація. Останні не впливають на синтетичний облік інструментів капіталу, але потребують урахування зміни параметрів акцій в обігу в облікових реєстрах та звітності. З огляду на вимоги НКЦПФР щодо обміну акцій з допустимим часовим лагом, пропонується відображати такі операції в позабалансовому обліку на субрахунку 026 “Вилучені інструменти капіталу” (для сертифікатів документарних акцій) та 051 “Надані гарантії обміну акцій” (для обліку письмових зобов’язань щодо обміну акцій), введених до робочого Плану рахунків.

Методика обліку корпоративних операцій з деривативами в Україні перебуває в зародковому стані у зв’язку з відсутністю широкого досвіду використання таких інструментів, “спадковістю” вітчизняної концепції бухгалтерського обліку деривативів, що має ознаки дореформеного підходу, а також недосконалим правовим регулюванням їх обігу. Перелічені чинники стали передумовою для обґрунтування визнання контрактів у складі балансових об’єктів (в оцінці за зовнішньою вартістю (премією), яка відповідає історичній собівартості деривативу) та позабалансових об’єктів (в оцінці за ціною виконання).

Особливості бухгалтерського обліку варрантів ілюструє табл. 1.

Таблиця 1

**Рекомендована кореспонденція рахунків з обліку варрантів на акції
ПАТ «Хмельницькобленерго»**

Дата	Зміст операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
19.04. 2012	Отримано премію від покупців варрантів	311	425	39 154 445,76
	Враховано контрактні зобов’язання з поставки акцій	031	–	165 827 823,63
	Списані організаційні витрати з випуску та розміщення варрантів	425	209, 37, 68	959 063,42
27.06 2012	Альтернативний варіант 1 – реалізація прав, втілених у варрантах (1,57 < 1,77)			
	Зареєстроване збільшення статутного капіталу (67 275 680 шт. x 0, 25 грн.)	461	4011	16 818 920,00
	Реалізовано акції за пред’явленим варрантом:	–	–	–
	а) на номінальну вартість (67 275 680 шт. x 0, 25 грн.)	30,31	461	16 818 920,00
	б) на суму емісійного доходу (165 827 823,63 – 16 818 920,00)	30,31	421	149 008 903,63
	Списані реалізовані контрактні зобов’язання з поставки акцій	–	031	165 827 823,63
18.04. 2013	Альтернативний варіант 2 – списані нереалізовані контрактні зобов’язання з поставки акцій (1,57 > 0,20)	–	031	165 827 823,63

Згідно з нормою про визнання на дату угоди суми контракту (варранту) повинні відображатися в обліку ще до моменту фактичної оплати акцій. Водночас умовою визнання інструментів капіталу за П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” є фактичне отримання активів або списання зобов’язань, у зв’язку з чим методологічно виваженим рішенням видається врахування суми контракту поза балансом на рахунку 031 “Варранти”, тоді як сума премії отриманої від продажу варрантів, визнається у складі власного капіталу. Реалізація прав, втілених у варрантах, має місце лише у випадку, коли ціна їх виконання перевищує вартість акцій на спотовому ринку, тобто варранти матимуть внутрішню вартість.

На відміну від варрантів, суму балансової позиції за деривативами, визнаними фінансовим активом або зобов’язанням, рекомендується враховувати на вільному активно-пасивному рахунку 32 “Розрахунки за деривативами” з подальшим проведенням переоцінки контрактів на кожну дату балансу до рівня справедливої вартості. Для визначення останньої (за умови відсутності біржового обігу) можливо скористатися розрахунково-аналітичними методами (модель Блека – Шолеса, біноміальна модель, метод Монте-Карло, модель Германа – Кольхагена та ін.), які потребують закріплення в обліковій політиці підприємства.

Невирішеною проблемою залишається організація обліку деривативів, виходячи з сутності корпоративних операцій за їх участю, а не формальних ознак. Оскільки переважним мотивом використання корпоративних деривативів є прагнення підприємства мінімізувати ризики, пов’язані з капіталом, то відповідні операції повинні обліковуватись як хеджування грошових потоків майбутніх операцій за умови відповідності встановленим критеріям. На кожну дату балансу опціонні контракти, призначені інструментом хеджування, повинні переоцінюватися до справедливої вартості, з метою оцінки змін якої розроблено Відомість переоцінки опціонних контрактів. Для врахування в бухгалтерському обліку операції як хеджування підприємство зобов’язане проілюструвати її ефективність, критерії оцінки якої уточнені шляхом окреслення таких оціночних параметрів, як метод, момент оцінки та розрахунковий період. Для візуалізації результатів ретроспективної оцінки ефективності хеджування розроблено робочу таблицю. Останнім етапом обліку хеджування деривативами на базі акцій є закриття опціонної позиції безпосередньо за рахунками власного капіталу (425 “Інший додатковий капітал” або 44 “Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)”), що виходить з принципу послідовності в оцінці інструментів капіталу.

Облік розподільчих корпоративних операцій організується у розрізі напрямків розподілу прибутку, визначених загальними зборами акціонерів. Запропоновано розмежовувати обов’язковий та статутні резерви на рахунку 43 “Резервний капітал». У складі статутних резервів (субрахунок 432 “Статутні резерви») виділено фонд розвитку виробництва та інші фонди, облік яких рекомендується вести на окремих аналітичних рахунках за етапами: відрахування з прибутку, використання, зворотне приєднання використаних сум (табл. 2).

У роботі доведено необхідність врахування в обліку дивідендних операцій ряду контрольних дат, унаслідок чого забезпечується можливість актуалізації оцінки негрошових дивідендів, депонування дивідендів, не отриманих вчасно (під них введено однойменний рахунок 6713 “Розрахунки за депонованими дивідендами”), списання незатребуваних сум.

**Кореспонденція рахунків з обліку фонду розвитку виробництва
як статутного резерву ПАТ «Волиньобленерго»**

Зміст операції	Кореспонденція рахунків				Сума, грн.
	Чинна практика		Рекомендована автором		
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	
Спрямовано частину прибутку 2012 р. на поповнення фонду розвитку виробництва	443	4261	443	4321	750 740
Одночасно зменшений нерозподілений прибуток	441	443	441	443	750 740
Проведена реконструкція енергетичних мереж за рахунок фонду	151	205,631	151	205,631	603 200
Одночасно відображено використання фонду розвитку виробництва	4261	4262	4321	4322	603 200
У наступних звітних періодах приєднано до нерозподіленого прибутку зарезервовані суми, щодо яких досягнуто запланованих цілей	–	–	4322	441	603 200

Для документального оформлення розрахунків за дивідендами розроблено спеціальну розрахункову відомість, форма якої може варіювати залежно від способу дивідендних виплат (грошова, майнова, капітальна). Обґрунтовано доцільність виділення фонду виплати дивідендів у складі прибутку (рахунок 444 “Прибуток, утримуваний до розподілу між акціонерами”).

З метою забезпечення єдності облікових записів щодо ліквідаційних корпоративних операцій обґрунтовано необхідність введення додаткового рахунку 445 “Прибуток від припинення діяльності”, призначеного для акумулювання даних про вартість капіталу (за елементами), що підлягає розподілу між власниками. Рекомендовано вести відокремлений облік подібних виплат власникам: у межах номінальної вартості внесків (повернення вкладеного капіталу за рахунком 672 “Розрахунки за іншими виплатами”) та перевищення над номінальною вартістю внесків (ліквідаційні дивіденди у кореспонденції за рахунком 673 “Розрахунки за ліквідаційними дивідендами”).

У третьому розділі “**Звітність про корпоративні операції як основа інформаційного забезпечення управління підприємством**” досліджено концептуальні засади звітного розкриття інформації в сучасних економічних системах, проблемні питання подання інформації про корпоративні операції у публічній фінансовій звітності; обґрунтовано шляхи та заходи з удосконалення розкриття інформації про корпоративні операції у фінансовій звітності та звітності спеціального призначення, включаючи модифікації існуючих форм фінансової звітності та конструювання макетів управлінських звітів про корпоративні операції.

Сучасна концепція розкриття інформації корпоративними підприємствами у звітності формується під впливом домінуючої моделі корпоративного управління, а аналіз її реалізації в Україні вказує на тяжіння до континентальної типологічної групи та водночас на актуалізацію обернених процесів, спрямованих на гармонізацію з міжнародними стандартами. У роботі обґрунтовано вплив цих факторів на якісні та кількісні характеристики звітної інформації та структуровано модель розкриття інформації про корпоративні операції за трьома рівнями (фінансова звітність, звітність спеціального призначення та інша інформація), що

враховує можливості найповнішого задоволення інформаційних запитів користувачів і становить передумову ефективного управління підприємством. Доведено, що відкритість фінансової звітності корпоративних підприємств підвищує вимоги до її змістовності та аналітичності, при цьому корпоративні операції у ній подаються через облікову категорію “факт” (у розумінні констатації змін у стані балансових об’єктів). Обсяг звітної інформації про корпоративні операції відповідно до ситуаційної парадигми, покладеної в основу дисертації, визначається її суттєвістю, повнотою та прогностичним потенціалом.

З метою вдосконалення науково-практичних підходів до формування фінансової звітності проведено аналіз застосування в Україні концепції фінансового капіталу, результати якого вказують на недовіру використання критерію приросту чистих активів для оцінки збереження (нарощування) власного капіталу підприємства. З огляду на це удосконалено методику розрахунку чистих активів і обґрунтовано необхідність використання показника “скориговані чисті активи”, який, на нашу думку, краще відображає гарантії захисту інтересів кредиторів. Відповідну інформацію запропоновано наводити у розробленому здобувачем другому розділі звіту про власний капітал (табл. 3).

Таблиця 3

Рекомендована структура другого розділу “Розрахунок показників достатності власного капіталу” звіту про власний капітал за даними ВАТ “Тернопільобленерго” на 31.12.2013 р.

Стаття	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	Порядок розрахунку
Чисті активи	4400	543 170	586 970	Ряд.1300 ф.1 – (ряд. 1595 ф.1 + ряд.1695 ф.1 + ряд.1700 ф.1)
Скориговані чисті активи*	4405	36 540	48 068	Ряд.4400 ф.4 – ряд. 1405 ф.1
Фактично доступний статутний капітал	4410	15 272	15 272	Ряд.1400 ф.1 – (ряд.1425 ф.1 + ряд.1430 ф.1)
Надлишок (нестача) чистих активів	4420	527 898	571 698	Ряд.4400 ф.4 – ряд.4410 ф.4
Скоригований надлишок (нестача) чистих активів*	4425	21 286	32 796	Ряд.4405 ф.4 – ряд.4410 ф.4
Номінальна вартість однієї акції (грн.):				
простої	4430	0,25	0,25	–
привілейованої	4435	–	–	–
Чисті активи у розрахунку на акцію (грн.):				
просту	4440	0,00889	0,00961	Ряд.4400 ф.4 : ряд. 2600 ф.2
привілейовану	4445	–	–	Ряд.4400 ф.4 : ряд. 4455 ф.4
скориговану просту	4450	0,00889	0,00961	Ряд.4400 ф.4 : ряд. 2605 ф.2
<i>Довідково: середньорічна кількість привілейованих акцій в обігу</i>	4455	–	–	Відповідно до П(С)БО 24 “Прибуток на акцію”

Примітка: * величина коригується на суму капіталу в дооцінках

Однією з проблем подання інформації про стан власного капіталу і його зміни під впливом корпоративних операцій у вітчизняній фінансовій звітності є

відсутність паритету між необхідним та прийнятним рівнем деталізації показників. Директивне визначення звітних номенклатур є недієвим і не забезпечує вищого ступеню зіставності чи аналітичної цінності звітних показників. Здобувачем рекомендовано проводити подання інформації у балансі та звіті про власний капітал за форматом: мінімальні правові вимоги → додаткова суттєва інформація про капітал → ініціативне розкриття додаткової інформації, на основі якого вдосконалено форму балансу та звіту про власний капітал, що дозволяє спростити їх заповнення і водночас гарантує достатню глибину інформації, отримуваної зацікавленими користувачами. Для спрощення розрахунку показників прибутковості акцій у звіті про фінансові результати проведено формалізований опис моделі оцінки з обґрунтуванням розрахунку її параметрів. З метою розкриття інформації про операції з деривативами розроблено макет розділу «Похідні фінансові інструменти» приміток до фінансової звітності.

На сучасному етапі зростає значущість внутрішньої управлінської звітності, оскільки вона не обмежується набором звітних показників або способом їх подання, а тому існують об'єктивні передумови для конструювання звітів, що найбільш повно враховують індивідуальні особливості фінансової політики підприємства. Для вирішення поставленого завдання побудовано алгоритм формування управлінської звітності. У частині корпоративних операцій здобувачем розроблено звіт про забезпеченість та структуру власного капіталу, звіт про ефективність корпоративних операцій, звіт про фіскальне навантаження корпоративних операцій, що можуть використовуватися центром вартості (визначеним як координуючий центр фінансової відповідальності) під час аналізу та формування стратегії і тактики управління капіталом підприємства.

Наведені пропозиції є основою функціонування цілісної підсистеми обліку корпоративних операцій, які у комплексі надають можливість підвищити ефективність управління підприємствами завдяки покращенню інформаційного підґрунтя прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального науково-практичного завдання в розрізі обґрунтування теоретичних та організаційно-методичних положень перспективного розвитку обліку корпоративних операцій і використання його інформації в управлінні підприємствами. За наслідками апробації результатів дослідження зроблено такі висновки:

1. Відсутність чіткого розуміння змісту корпоративних операцій на фоні активного використання в процесі реалізації корпоративних відносин дозволило відокремити їх від інших управлінських інструментів за рядом сутнісних ознак. На цій основі вони вперше визначені як сукупність операцій фінансової діяльності з приводу формування, використання та оптимізації розміру і структури власного капіталу корпоративних підприємств, що дало можливість побудувати концептуальну модель обліку корпоративних операцій, засновану на розмежуванні їх інформаційного та економічного аспектів (у межах ситуаційної парадигми).

2. Аналіз інституційних, організаційних і правовласних чинників, під впливом яких формуються об'єктні характеристики підсистеми обліку корпоративних

операцій, дав змогу визначити їх носіями власний капітал і фінансові інструменти у складі інструментів капіталу (визначення яких уточнено з огляду на позиції учасників та предмет контракту) та деривативів на базі акцій. Останні для цілей обліку запропоновано класифікувати за такими ознаками: предмет контракту, строк поставки базового активу та економічний зміст, тоді як часткову класифікацію акцій доповнено принциповою класифікаційною ознакою “інструмент вираження”. Це сприятиме повноті формування облікових номенклатур за корпоративними операціями з фінансовими інструментами, а також розвитку теоретичного базису критеріальних моделей щодо вибору таких інструментів (у частині видової належності, форми випуску, конверсійних переваг) задля забезпечення ефективної фінансової політики підприємства.

3. Встановлено, що відмінності цілей та засобів фінансової політики на різних етапах життєвого циклу підприємства зумовлюють узагальнену в роботі видову та процедурну різноманітність корпоративних операцій. У результаті її критичного аналізу уточнено та конкретизовано трактування дефініцій “процедура емісії” (сукупність операцій з випуску та розміщення інструментів в операціях залучення капіталу), “резерви прибутку” (єдність легітимного, статутних резервів та вільного залишку нерозподіленого прибутку) та “ліквідаційний баланс” (послідовна трансформація “проміжний – власне ліквідаційний – заключний”). Водночас розвинуто теоретичні положення щодо моделювання прийняття рішень про вибір методу розміщення акцій (аналогічно, інших фінансових інструментів) та інструментарію дивідендних виплат, що дозволяє спростити й підвищити ефективність прийняття управлінських рішень.

4. Визнання інструментів капіталу як одна з фундаментальних передумов постановки обліку відповідних корпоративних операцій виходить із концепції фінансового капіталу та потребує використання уточнених критеріїв (одночасне визнання з фінансовими та нефінансовими активами або списанням фінансового зобов’язання чи іншого інструмента капіталу) в транзиції “первісне → звітне → припинення визнання”. Для забезпечення достовірності облікових оцінок рекомендоване використання методу зіставної неконтрольованої ціни на дату фактичного отримання негрошових внесків при визнанні інструментів капіталу; для викуплених інструментів капіталу – методів номінальної вартості та затратного залежно від мети викупу (анулювання та перепродаж відповідно).

5. Наявність суттєвих прогалин у практиці документування операцій з інструментами капіталу зумовила необхідність розробки макетів картки акціонера, накопичувальної відомості організаційних витрат з випуску акцій, реєстру акціонерів, книги обліку розрахунків з учасниками. Удосконалення синтетичного й аналітичного обліку досліджуваних корпоративних операцій пов’язується з відокремленим обліком організаційних витрат у розрізі витрат на організацію бізнесу та забезпечення функціонування корпоративного капіталу (у складі витрат майбутніх періодів) і витрат на операції з інструментами капіталу (як вирахувань з власного капіталу); деталізацією рахунків обліку розміщених і викуплених інструментів капіталу; використання рахунків обліку зобов’язань в операціях флотації акцій; позабалансового обліку деномінації акцій у формі спліту. Реалізація зазначених пропозицій сприяє посиленню інформаційно-контрольних функцій підсистеми обліку корпоративних операцій.

6. З метою розвитку теоретико-методичних положень обліку корпоративних операцій з деривативами уточнено ідентифікаційні ознаки деривативів шляхом введення застереження про допустимість незначних початкових інвестицій і конкретизації моменту первісного визнання (дата розрахунків за угодою). Обґрунтовано пріоритетність оцінки деривативів за справедливою вартістю, метод визначення якої належить закріпити в обліковій політиці підприємства з урахуванням апробованих розрахунково-аналітичних методів оцінки (за винятком деривативів, визнаних інструментами капіталу).

7. З використанням методів прогнозування і моделювання змодельовано деривативи на базі акцій підприємств та науково обґрунтовано порядок їх обліку залежно від визнання операцій торгівлею або хеджуванням. Для документального підтвердження корпоративних операцій з деривативами визначено структуру розпорядчого документа з обліку відносин хеджування, розроблено відомість переоцінки опціонних контрактів, робочу таблицю ретроспективної оцінки ефективності хеджування. Сформовано рекомендації щодо позабалансового обліку суми виконання контракту (на додаткових субрахунках до рахунка 03 “Контрактні зобов’язання”) і балансового обліку суми позиції за контрактом – на вільному активно-пасивному рахунку 32 “Розрахунки за деривативами” (при визнанні фінансовим активом або зобов’язанням) або пасивному рахунку 425 “Інший додатковий капітал” (при визнанні інструментом капіталу), що забезпечить достовірність інформації про майновий стан підприємства.

8. Облік розподільчих корпоративних операцій організується у розрізі напрямів розподілу прибутку, визначених зборами акціонерів. У роботі доведено доцільність відокремлення резервів прибутку, обмежених цільовим використанням, на рахунку 43 “Резервний капітал” з деталізацією на обов’язковий та статутні резерви. Надано рекомендації з удосконалення методики обліку статутних резервів: 1) закриття регулюючих рахунків обліку використання зарезервованих сум; 2) спрямування прибутку на забезпечення роботи представницьких органів акціонерів; 3) дивідендних операцій у частині розмежування розрахунків за поточними, депонованими, простроченими дивідендами та оцінки грошових і негрошових дивідендів за номінальною або справедливою вартістю відповідно. Удосконалення обліку ліквідаційних операцій передбачає розмежування облікових етапів повернення номінальних внесків та ліквідаційних дивідендів, база для яких формується на додатковому рахунку 445 “Прибуток від припинення діяльності” на основі облікових оцінок за принципом діяльності, що припиняється, який не застосовується у випадку реорганізації. Це дозволить підвищити рівень інформаційного забезпечення управління корпоративними фінансами.

9. Визначальною передумовою розкриття інформації про корпоративні операції у звітності є модель корпоративного управління, водночас сьогодні актуалізується зворотний процес, спрямований на гармонізацію національних облікових систем. Комплексний аналіз впливу цих факторів забезпечив структурування сучасної системи звітного розкриття інформації на основі трирівневої градації (фінансова звітність, звітність спеціального призначення, інша інформація) та окреслення принципів якісних вимог до неї, що забезпечують корисність звітності для кожної цільової групи користувачів.

10. Ключові проблеми чинного порядку розкриття інформації про корпоративні операції у фінансовій звітності охоплюють: несистемне застосування базової концепції капіталу; розкриття необхідного, але не достатнього для ефективного управління капіталом обсягу інформації; неоптимальне співвідношення необхідного та допустимого рівня уніфікації розкриття. З метою їх подолання запропоновано вдосконалений формат першого розділу пасиву балансу та звіту про власний капітал (розділ I “Звіт про зміни в капіталі”, розділ II “Розрахунок показників достатності власного капіталу”) на основі наведення мінімального переліку статей з можливістю обов’язкового та ініціативного розширення за рахунок вписуваних рядків, а також спеціальний розділ “Похідні фінансові інструменти” приміток до річної фінансової звітності, що враховує можливості найповнішого задоволення інформаційних запитів в процесі прийняття управлінських рішень.

11. Цільова орієнтація підсистеми обліку корпоративних операцій на інформаційне забезпечення управління підприємством актуалізує завдання розробки спеціальної внутрішньої управлінської звітності, для вирішення якого побудований алгоритм. Розроблено форми внутрішньої звітності (звіт про забезпеченість та структуру власного капіталу, звіт про ефективність корпоративних операцій, звіт про фіскальне навантаження корпоративних операцій) з огляду на обґрунтовану сукупність показників для інформаційного забезпечення центру вартості, що сприятиме формуванню інтегрованої системи прийняття управлінських рішень на підприємстві.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Ковтун І. Ю. Система обліку корпоративних операцій та власного капіталу суб’єктів господарювання // Обліково-аналітичні аспекти управлінських концепцій: процеси формування та реалізації : [кол. монографія] / за наук. ред. М. П. Войнаренка, Л. В. Скоробогатої / І. Ю. Ковтун. – Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2014. – Розділ 1.3. – С. 41–57. (1,24 друк. арк.)

Стаття у виданні, що належить до наукометричних баз даних

2. Ковтун І. Ю. Концептуальные предпосылки отчетного раскрытия информации о собственном капитале предприятия / И. Ю. Ковтун // Молодой ученый: ежемесячный научный журнал. – Казань : ООО «Изд-во «Молодой ученый», 2014. – Ч. 4, № 3. – С. 443–448. (0,44 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях

3. Ковтун І. Ю. Облікова оцінка прибутку до розподілу / І. Ю. Ковтун // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 24. – С. 276–280. (0,35 друк. арк.).

4. Ковтун І. Ю. Інформаційне забезпечення податкового планування в управлінні корпоративними операціями підприємств / І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – Т. 2, № 3. – С. 126–130. (0,45 друк. арк.).

5. Ковтун І. Ю. Сучасний стан та напрямки розвитку системи обліку хеджування корпоративними деривативами / І. Ю. Ковтун // Вісник Житомирського

- державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 2. – С. 47–49. (0,44 друк. арк.).
6. Ковтун І. Ю. Сучасні тенденції розвитку системи обліку корпоративних операцій та власного капіталу суб'єктів господарювання / І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – Т. 3, № 6. – С. 102–107. (0,72 друк. арк.).
7. Ковтун І. Ю. Балансові обмеження та їх вплив на розкриття корпоративних операцій в бухгалтерському балансі / В. І. Єфіменко, І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – Т. 3, № 5. – С. 213–217. *Особистий внесок дисертанта: визначено вплив балансових обмежень на розкриття інформації про корпоративні операції в бухгалтерському балансі підприємства (0,35 друк. арк.).*
8. Ковтун І. Ю. Податкові стимулятори дивідендної політики корпоративних підприємств / І. Ю. Ковтун // Экономика Крыма. – 2009. – Вып. 26. – С. 80–83. (0,32 друк. арк.).
9. Ковтун І. Ю. Розкриття інформації про прибутковість акцій у фінансовій звітності корпоративних підприємств / І. Ю. Ковтун // Вісник ДонДУЕТ. Серія: Економічні науки. – 2009. – Вып. 4. – С. 204–209. (0,45 друк. арк.).
10. Ковтун І. Ю. Сучасний стан та перспективи вдосконалення методології обліку варрантів / І. Ю. Ковтун // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Серія: Економічні науки. – 2009. – Вып. 2. – С. 411–417. (0,40 друк. арк.).
11. Ковтун І. Ю. Критичний аналіз можливостей оцінки ефективності корпоративних операцій об'єднання / І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – Т. 1, № 6. – С. 180–184. (0,42 друк. арк.).
12. Ковтун І. Ю. Класифікація акцій у формуванні облікових номенклатур за корпоративними операціями підприємств / І. Ю. Ковтун // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2007. – Вып. 18. – С. 112–117. (0,50 друк. арк.).
13. Ковтун І. Ю. Механізм розподілу прибутку корпоративного підприємства та його розкриття в системі облікової інформації / І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – Т. 2, № 6. – С. 176–179. (0,33 друк. арк.).
14. Ковтун І. Ю. Сучасний стан та можливості вдосконалення обліку організаційних витрат акціонерних товариств / І. Ю. Ковтун // Учёные записки Крымского инженерно-педагогического университета. Серія: Экономические науки. – 2007. – № 10. – С. 128–131. (0,32 друк. арк.).
15. Ковтун І. Ю. Сучасні фінансові інструменти розвитку корпоративного капіталу / І. Ю. Ковтун // Прометей: регіональний зб. наук. праць з економіки. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. – Вып. 3 (21). – С. 225–228. (0,22 друк. арк.).
16. Ковтун І. Ю. Напрямки постановки обліку похідних інструментів корпоративних операцій / І. Ю. Ковтун // Зб. наук. праць Луцького державного технічного університету. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2006. – Ч. 1, № 3 (12). – С. 91–98. (0,33 друк. арк.).

17. Ковтун І. Ю. Фінансові інструменти як засіб управління власним капіталом підприємства / І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – Т. 2, № 2. – С. 88–92. (0,35 друк. арк.).

18. Ковтун І. Ю. Відображення корпоративної власності в системі рахунків бухгалтерського обліку / І. Ю. Ковтун // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2005. – Т. 3, № 6. – С. 105–109. (0,42 друк. арк.).

19. Ковтун І. Ю. Особливості реалізації корпоративних операцій на різних етапах розвитку підприємства / І. Ю. Ковтун // Економіка: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – Т. 1, Вип. 205. – С. 91–97. (0,22 друк. арк.).

Тези та тексти доповідей на конференціях

20. Ковтун І. Ю. Методичні підходи до оцінки опціонів в обліковій політиці підприємства / І. Ю. Ковтун // Аналіз тенденцій и перспектив розвитку економіки, управління и права : матеріали ІІ міжнарод. науч.-практ. конф. (Донецк, 25–27 нояб. 2013 г.) / Аспект : научный журнал. – Донецк : Цифровая типография, 2013. – С. 77–85. (0,31 друк. арк.).

21. Ковтун І. Ю. Становлення сучасної концепції розкриття інформації в управлінні корпоративними операціями підприємств / І. Ю. Ковтун // Актуальні проблеми та пріоритетні напрями підвищення якості підготовки фахівців у економіки в умовах сталого економічного розвитку регіонів : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 20–21 жовт. 2011 р.) / Хмельницький ін-т соц. технологій Відкритого міжнар. ун-ту «Україна». – Хмельницький : ХНУ, 2011. – С. 137–139. (0,19 друк. арк.).

22. Ковтун І. Ю. Розвиток міжнародних стандартів обліку та звітності як передумова адекватності системи звітного розкриття інформації про корпоративні операції / І. Ю. Ковтун // Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (К., 4 лист. 2010 р.) / М-во осв. і науки України, Нац. авіаційний ун-т. – К. : Нац. авіаційний ун-т, 2010. – С. 94–96. (0,17 друк. арк.).

23. Ковтун І. Ю. Облік хеджування корпоративними деривативами: проблеми та перспективи розвитку / І. Ю. Ковтун // Інституційна природа ринкових трансформацій : матер. ХІХ міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 15–16 жовт. 2009 р.) / М-во осв. і науки України, Чернівецький нац. ун-т. ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : ДрукАрт, 2009. – С. 233–235. (0,12 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ковтун І.Ю. Облік корпоративних операцій в управлінні підприємствами. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, 2015.

Дослідження присвячено науковому обґрунтуванню теоретичних і методичних положень, а також розробці практичних рекомендацій щодо перспективного розвитку обліку корпоративних операцій і використання його інформації в управлінні підприємствами.

У роботі розкрито суть корпоративних операцій та побудовано їх облікову модель на основі ситуаційної парадигми, що дало змогу сформуванню об'єктні характеристики підсистеми обліку корпоративних операцій та узагальнити видову і процедурну множини таких операцій у взаємозв'язку з життєвим циклом підприємства. Запропоновані напрямки розвитку організаційно-методичних підходів до обліку корпоративних операцій з інструментами капіталу та деривативами на базі акцій (у розрізі призначених для торгівлі та хеджування), розподільчих та ліквідаційних операцій у процесі реалізації інтересів власників капіталу. Обґрунтовано наукові засади формування трирівневої системи звітної розкриття інформації та розроблено практичні заходи з удосконалення розкриття інформації про корпоративні операції у публічній фінансовій та внутрішній управлінській звітності з позицій інформаційного забезпечення управління підприємствами.

Ключові слова: акція, варрант, власний капітал, дериватив, дивіденди, інструмент капіталу, корпоративна операція, опціон, розподіл прибутку, управлінська звітність, фінансова звітність, хеджування.

АННОТАЦІЯ

Ковтун І.Ю. Учет корпоративных операций в управлении предприятиями. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Национальная академия статистики, учета и аудита, Киев, 2015.

Исследование посвящено научному обоснованию теоретических и методических положений, а также разработке практических рекомендаций по перспективному развитию учета корпоративных операций и использованию его информации в управлении предприятиями.

Объектом исследования является процесс учетного отображения корпоративных операций энергоснабжающих предприятий.

Предметом исследования является комплекс теоретических, организационных, методических и практических вопросов учёта корпоративных операций во взаимосвязи с потребностями управления предприятиями.

По ряду существенных признаков корпоративные операции определены соискателем как финансовые операции по формированию, использованию и оптимизации размера и структуры собственного капитала корпоративных предприятий. Исходя из этого разработана концептуальная модель учета таких операций, обеспечивающая взаимосвязь между корпоративным процессом и его информационным отражением на основе ситуационной парадигмы. Изложены предложения по совершенствованию категориального аппарата бухгалтерского учета корпоративных операций путем уточнения и конкретизации понятий “инструмент капитала”, “процедура эмиссии”, “резервы прибыли”, “ликвидационный баланс” с позиций отражения в бухгалтерском учете. Приведена классификация инструментов корпоративных операций (с учетом классификационных признаков “предмет контракта”, “срок поставки базового актива”, “экономическое содержание”) и акций (отличительной особенностью

авторского подхода является введение принципиального классификационного признака – инструмент выражения), что способствует полноте формирования учетных номенклатур и рациональной постановке учета корпоративных операций с инструментами капитала.

Совершенствование организационных основ учета корпоративных операций связано с разработкой учетных номенклатур по операциям с долевыми инструментами и деривативами на базе акций, а также первичных документов и регистров учета (карточка акционера, накопительная ведомость организационных расходов по выпуску акций, реестр акционеров и книга учета расчетов с участниками, ведомость переоценки опционных контрактов, рабочая таблица ретроспективной оценки эффективности хеджирования, ведомость учета расчетов по дивидендам). Кроме того, предложена авторская методика учетного отображения корпоративных операций флотации акций (отличительной особенностью которой является детализация счетов учета размещенных инструментов и использование счетов учета обязательств) и сопутствующих организационных расходов; аннулирования акций в части организации обособленного учета выкупленных долевого инструмента; операций деноминации акций в части внебалансового учета сплита; уставных резервов в части обоснования методики закрытия учетных счетов использования зарезервированных сумм; распределительных корпоративных операций по выплате дивидендов в части разграничения текущих, депонированных и просроченных обязательств, а также реинвестирования дивидендов в части дополнения униграфичными записями для контроля расчетов с акционерами.

Дальнейшее развитие получили научно-практические подходы к формированию современной системы раскрытия информации за счет трехуровневой градации отчетных данных, оптимизации соотношения допустимого и необходимого уровня унификации раскрытия информации о корпоративных операциях в финансовой отчетности, разработке внутренней управленческой отчетности, учитывающие возможности наиболее полного удовлетворения информационных запросов пользователей. С целью совершенствования раскрытия информации о корпоративных операциях в отчетности предприятий приведены рекомендации по внедрению разработанных макетов форм финансовой и внутренней управленческой отчетности.

Практическая значимость проведенного исследования состоит в том, что изложенные в диссертационной работе и сформулированы как результат проведенного исследования авторские рекомендации обеспечивают экономичность учета и повышают качество учетно-отчетной информации о корпоративных операциях как основы информационного обеспечения управления предприятиями в современных экономических условиях.

Ключевые слова: акция, варрант, собственный капитал, дериватив, дивиденды, инструмент капитала, корпоративная операция, опцион, распределение прибыли, управленческая отчетность, финансовая отчетность, хеджирование.

ANNOTATION

Kovtun I.Y. Accounting of corporate operations in management of enterprises.
– Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Candidate of Economic Sciences on specialty 08.00.09 – accounting, analysis and auditing (by the types of economic activity). – National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv, 2015.

The research is devoted to scientific substantiation of theoretical and methodological regulations, and to development of practical recommendations as for the long-term development of corporate operations accounting and its information use in the management of enterprises.

The thesis presents the essence of corporate operations and carries up their accounting model based on situational paradigm, which helps to form the object features of the corporate operations accounting subsystem and summarize specific and procedural sets of operations taken in conjunction with the life cycle of the enterprise. The ways for development of organizational and methodological approaches to corporate operations accounting with the equity instruments and derivatives based on shares (assigned for trade and hedging), distribution and disposal operations in the implementation of the capital owners' interests have been offered. The scientific basis for the formation of a three-level system of accounting disclosure and the practical measures to improve the corporate operations disclosure in public financial management and internal reporting as for information provision of enterprise management have been grounded.

Key words: stock, warrants, equity, derivatives, dividends, equity instruments, corporate operation, options, profit-sharing, management reporting, financial reporting, hedging.

Підписано до друку 11.03.2015. Формат 30 × 42/4

Ум. друк. арк. – 0,9. Обл.-вид. арк. – 1,0

Наклад 100 прим. Зам. № 30/15, 2015

Редакційно-видавничий центр ХНУ
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1
Свідоцтво про внесення в Державний реєстр,
серія ДК № 4489 від 18.02.2013 р.